

S. dr hab. Halina Wrońska, prof. KUL
Instytut Teologii Pastoralnej i Katechetyki
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

RECENZJA

rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Romana Jana **P ł a c z k a**
pt. *Katechizacja w archidiecezji gnieźnieńskiej w latach 1945-1990*
napisanej na Wydziale Teologii
Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie
pod kierunkiem pani prof. dr hab. Anny Zellmy. Olsztyn 2018 r.
(wydruk komputerowy stron 272).

W obecnej sytuacji w Polsce katechizacja, czy lepiej powiedzieć nauka religii w szkole, znajduje się pod presją nowych wyzwań. Demokracja, wolny rynek i pluralistyczne społeczeństwo stwarzają nowe problemy i wymuszają poszukiwanie nowych form i metod duszpasterstwa dzieci i młodzieży.

Współczesna odnowa katechetyczna zmierzająca do wypracowania katechezy odpowiadającej duchowi Kościoła posoborowego i otwartej na inną niż dawniej sytuację społeczno-kulturową musi brać pod uwagę nie tylko wyznaczniki związane z duchem czasu, ale także specyfikę historyczną organizacji i realizacji katechezy w minionym okresie w poszczególnych diecezjach. Bez tej znajomości historycznej nie można zrozumieć aktualnego stanu działalności Kościoła. Ocena minionej działalności katechetycznej potrzebna jest do ukierunkowania odnowy obecnie i na przyszłość.

Rozprawa doktorska ks. mgra lic. Romana Płaczka wpisuje się w powyższy nurt poszukiwań badawczych katechetyki. Dotyczy ona katechizacji w Archidiecezji Gnieźnieńskiej i w konkretnym okresie 1945-1990. Ten kontekst czasowy wyznaczają przeobrażenia ustrojowe, polityczne, społeczne i religijne w Polsce. Katecheza w tym okresie realizowana była początkowo w szkole a od 1961 w obiektach sakralnych i punktach katechetycznych.

Każda diecezja posiada swoją specyfikę i odrębny charakter. Ta odrębność powinna być przedmiotem badań naukowych, bo uwzględnienie jej przy planowaniu i organizowaniu duszpasterstwa jest koniecznością.

Dostosowywanie pracy duszpasterskiej do istniejących warunków i potrzeb musi uwzględniać specyfikę miejsca i czasu oraz występujące odrębności historyczne. Tylko przy takim podejściu do tradycyjnych form duszpasterstwa, zachowujących swoją aktualność i użyteczność, należy dołączyć nowe formy, w miejsce tych, które nie odpowiadają zmieniającym się warunkom i potrzebom ludzi. W takim kontekście inicjatywę prowadzenia przez Katedrę pani prof. dr hab. Annę Zellmę badań dotyczących działalności katechetycznej w Archidiecezji Gnieźnieńskiej należy przyjąć z uznaniem, bo jest ona celowa i potrzebna.

1. Opis rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska ks. mgra lic. Romana Płaczka składa się z tekstu liczącego 272 strony, w tym 2 strony wykazu skrótów, 37 stron bibliografii i 1 strona zawierająca wykaz tabel. We wstępie rozprawy (s. 7-13) Autor uzasadnia wybór tematu, wskazuje na jego aktualność, wyjaśnia kluczowy dla tej pracy termin „katechizacja”, charakteryzuje stan badań naukowych w interesującej go dziedzinie, określa cel dysertacji oraz zagadnienia, na których skoncentruje swoją uwagę badawczą; mówi też o bazie źródłowej, zastosowanych metodach i treściowej zawartości rozprawy.

Po koniecznych procedurach wstępu Doktorant przystąpił do rozwiązania podjętego problemu badawczego. Uczynił to w pięciu rozdziałach rozpoczynając od przedstawienia w rozdziale pierwszym (s. 14-36) teoretycznych założeń katechizacji w Kościele polskim. Obejmują one cele i zadania katechezy, podmioty katechezy oraz środowiska katechetyczne. Rozdział drugi (s. 37-104) poświęcony jest organizacji nauczania religii oraz katechezy parafialnej. W realizacji tego rozdziału Autor skoncentrował się na podstawach prawnych nauczania religii, diecezjalnych strukturach katechetycznych, a także miejscach, w których katechizowano dzieci i młodzież. Analizie poddana została również działalność Wydziału Nauki Chrześcijańskiej. W rozdziale trzecim (s. 105-143) zaprezentowano formy katechizacji dzieci, młodzieży i dorosłych w latach 1945-1990 z uwzględnieniem katechezy zsynchronizowanej, katechezy domowej oraz duszpasterstwa katechetycznego w parafii. W rozdziale czwartym (s. 144-185) ukazano założenia programowe katechezy w Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Uwaga zwrócona została na programy nauczania religii w szkole, ramowe i szczegółowe programy katechetyczne, podręczniki i materiały do nauki religii oraz pomoce

katechetyczne. Rozdział piąty dysertacji (s. 186-228) dotyczy podstawowej i permanentnej formacji katechetów. Uwagę skoncentrowano na kształceniu katechetów duchownych i świeckich oraz współpracy wizytatorów i referentów katechetycznych.

W zakończeniu rozprawy (s.257-261) Autor podjął się próby oceny katechizacji w Archidiecezji Gnieźnieńskiej w latach 1945-1990, wskazując zarówno na jej wartości, które wpłynęły pozytywnie na rozwój i funkcjonowanie edukacji religijnej w diecezji, jak również na dostrzegalne trudności i braki towarzyszące posłudze katechetycznej. W zakończeniu dysertacji Autor dokonał również podsumowania i oceny wyników pracy, wskazał na dalszą potrzebę badań w tym zakresie, ale także wytyczył kilka kierunków tych badań w przyszłości.

O naukowej wartości pracy doktorskiej decyduje jej aspekt merytoryczny i formalny. Dlatego w tych dwóch płaszczyznach zostanie dokonana ocena niniejszej rozprawy.

2. Ocena merytoryczna rozprawy

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi studium z zakresu katechetyki, w którym Autor zajmuje się rozwojem katechizacji na terenie Archidiecezji Gnieźnieńskiej. Cezurę czasową występującą w temacie stanowią dwie daty: 1945 i 1990. Wskazują one na zakończenie drugiej wojny światowej (1945) i powrót nauki religii do państwowych placówek oświatowych (1990). Osiągnięciem merytorycznym Doktoranta jest wieloaspektowe ukazanie działalności katechetycznej w Archidiecezji Gnieźnieńskiej w okresie szczególnie interesującym ze względu na drastyczne ograniczenia prawa Kościoła do nauczania religii. Wprawdzie w różnych okresach władze PRL realizowały powyższą zasadę z różnym natężeniem, to jednak rozpatrywany w pracy doktorskiej okres 1945-1990 miał szczególną wymowę w poszukiwaniu modelu katechizacji i organizacji tej działalności w Polsce.

Rozprawa jest interesująca zarówno dla specjalistów z katechetyki, jak również tych wszystkich, którzy interesują się rozwojem katechezy w Polsce. Rozprawa ks. mgra lic. Romana Płaczka ukazująca stan i dynamikę działalności katechetycznej jednej z diecezji w Polsce w okresie powojennym, przyczynia się do pogłębienia wiedzy katechetycznej, a jednocześnie umożliwia lepsze zrozumienie wyzwań i oczekiwań wobec działalności katechetycznej w Polsce. W takiej sytuacji opracowanie podjętego tematu jest aktualne, a sam wybór

tematu zasługuje na uznanie. Za zasadnością tego wyboru przemawiają względy poznawcze i katechetyczne.

Przynależność jurysdykcyjna Autora rozprawy do Archidiecezji Gnieźnieńskiej oraz jego osobiste zaangażowanie w katechizację i duszpasterstwo w tejże Archidiecezji mogło rodzić pewne niebezpieczeństwo subiektywizacji ocen i sądów, ale na szczęście udało mu się tego z powodzeniem uniknąć. Zatem walorem rozprawy jest i to, że omawiane problemy zostały wyodrębnione i naświetlone zarówno w oparciu o przestudiowane dokumenty archiwalne i literaturę katechetyczną, ale także na podstawie wywiadów z osobami pracującymi w katechizacji w latach 1945-1990 i osobistego praktycznego rozeznania oraz obserwacji uczestniczącej. Poznanie w ten sposób uwarunkowań polityczno-społecznych i prawnych katechizacji sprawiło, że Autor recenzowanej rozprawy odnalazł właściwy fundament i przeprowadził refleksję naukową kompetentnie. Dzięki takiemu podejściu Doktorant wykazał się umiejętnością odpowiedniej interpretacji informacji uzyskanych w trakcie kwerendy archiwów. Obserwacja uczestnicząca jest elementem uwiarygodniającym prowadzone badania katechetyczne. Jest bowiem cenne, jeśli refleksja naukowa łączy się z odpowiednią praktyką katechetyczną albo z niej wypływa. To stanowi dodatkowy atut piszącego rozprawę naukową.

Obok racji subiektywnych, także względy obiektywne skłoniły Doktoranta do podjęcia tematu recenzowanej rozprawy. Katechizacja jest bowiem podstawową działalnością każdej diecezji. Jako wychowanie w wierze dzieci, młodzieży i dorosłych katechizacja podlega ciągłym przemianom i rozwojowi. Z tego względu potrzebna jest refleksja naukowa nad uwarunkowaniami i realizacją katechizacji w poszczególnych krajach i diecezjach. Znajomość teologicznych podstaw i wskazań odnoszących się do katechizacji, zawartych w oficjalnych dokumentach Kościoła sprawiła, że Autor recenzowanej rozprawy przeprowadził kompetentnie refleksję naukową.

Autor rozprawy wykazał się szczegółową wiedzą z organizacji katechizacji dzieci i młodzieży w Archidiecezji Gnieźnieńskiej w latach 1945-1990. Informacje dotyczące miejsc katechizacji, osób katechizujących i działalności Wydziału Nauki Chrześcijańskiej zostały w sposób przekonujący przedstawione i oparte na dokumentach archiwalnych i opracowaniach. Pewne braki informacyjne, występujące w rozprawie, spowodowane są przede wszystkim niekompletnością oraz złym stanem

fizycznym dokumentów źródłowych, na co zwraca uwagę Autor w zakończeniu dysertacji.

Reasumując oceną merytoryczną należy stwierdzić, że rozprawa doktorska ks. mgra lic. Romana Płaczka daje całościowe, pogłębione i wieloaspektowe spojrzenia na katechizację w Archidiecezji Gnieźnieńskiej w rozpatrywanym okresie. Praca daje dużą ilość solidnej i słabo dostępnej dla przeciętnego czytelnika informacji, prowokuje do dyskusji i pogłębia spojrzenie czytelnika na znaczenie katechezy w socjalizacji religijnej wiernych. Przedstawione w pracy wyniki badań mogą być bardzo pomocne w realizowaniu różnych inicjatyw katechetycznych w Archidiecezji Gnieźnieńskiej, a także w Polsce.

3. Ocena formalna rozprawy

Praca doktorska ks. mgra lic. Romana Płaczka ma wartość poznawczą i praktyczną. Dotyczy ważnego odcinka praktycznej działalności Kościoła. Temat rozprawy, jak już wspomniałam wcześniej, jest aktualny i interesujący. Problem został właściwie sformułowany we wstępie i rozwiązywany konsekwentnie we wszystkich elementach pracy. Podział pracy na rozdziały jest logiczny i zasadny. Dotyczy to także podziału poszczególnych rozdziałów na paragrafy. Zwięzłe wprowadzenia do rozdziałów zwiększają jasność układu i podziału treści w rozdziale. Syntetyzujące podsumowania rozdziałów nadają dysertacji dużej przejrzystości.

Przeprowadzone w pracy analizy są pogłębione. Należy stwierdzić, że recenzowana rozprawa doktorska została starannie opracowana. Staranność recenzowanej pracy daje się zauważyć w poszczególnych etapach jej realizacji: w korpusie pracy, w wykazie skrótów, w 37 -stronicowym zestawie bibliografii, który tworzą źródła oraz literatura przedmiotu i literatura pomocnicza. Dla rozprawy naukowej kluczowe znaczenie posiada baza źródłowa i literatura przedmiotu. Autor rozprawy skonsultował dużą ilość źródeł zastanych. Źródła zamieszczone w bibliografii, ze względu na wielką ich ilość, zostały starannie i poprawnie podzielone na wiele grup: dokumenty Soboru Watykańskiego II, nauczanie papieży, dokumenty Stolicy Apostolskiej, dokumenty Kościoła w Polsce, dokumenty Archidiecezji Gnieźnieńskiej, listy, przemówienia i pisma arcybiskupów i biskupów gnieźnieńskich. W dziale „źródła” znajdują się ponadto zbiory prywatne – dokumenty wytworzone przez Autora zawierające wywiady z katechetkami; programy, podręczniki i pomoce katechetyczne w

Archidiecezji Gnieźnieńskiej, dokumenty państwowe.

Znaczącą wartość dla dysertacji stanowią wywiady, przeprowadzone bezpośrednio przez Autora z osobami, które katechizowały w Archidiecezji Gnieźnieńskiej w bardzo trudnym dla dzieła katechizacji okresie 1945-1990. Są to wywiady z katechetkami: pracownikiem Ośrodka Pomocy Katechetycznej przy Kurii Metropolitalnej w Gnieźnie oraz katechetkami pracującymi zarówno w szkole jak i w parafii. Wartościowe byłyby także wywiady przeprowadzone z kapłanami, którzy organizowali w parafiach punkty katechetyczne i wyposażali je w niezbędny sprzęt do katechezy.

Poprawny jest także język rozprawy. Jest on zwięzły, jasny a przy tym komunikatywny. Dzięki temu refleksja naukowa ks. mgra lic. Romana Płaczka jest rzeczowa i przejrzysta w referowaniu i analizowaniu faktów. Na korzyść recenzowanej pracy przemawia także zdolność koncentrowania się Autora na istotnych kwestiach rozwiązywanego problemu.

Tekst recenzowanej rozprawy jest starannie wykonany, choć występują w nim pewne drobne niedociągnięcia czy błędy adiustacyjne. Przypisy w recenzowanej rozprawie, wykonane w systemie przecinkowym, są konsekwentnie stosowane w całej pracy. Niektóre przypisy słusznie zawierają informacje, które dokumentują przeprowadzone w pracy analizy, ale ich wartość naukowa nie kwalifikuje się do zamieszczenia ich w korpusie pracy.

Postuluję, aby opublikowano rozprawę doktorską w formie książkowej. Tego rodzaju publikacja pozwoliłaby ubogacić spojrzenie na katechizację w Polsce i nadać jej jeszcze większą rangę.

4. Problemy do dyskusji

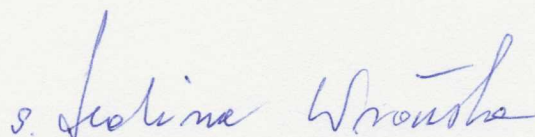
Problematyka rozprawy prowokuje do kontynuowania dyskusji w celu rozwinięcia jeszcze niektórych jej wątków.

1. Dużym problemem polskiej katechezy jest przygotowanie dzieci do spotkania z Chrystusem w sakramencie Eucharystii, w którym obok szkoły wielką rolę odgrywa parafia. Odwołując się do historii katechezy w archidiecezji gnieźnieńskiej w latach 1945-1990, proszę dać propozycje, w jaki sposób obecnie w parafii może mieć miejsce nie tylko przekaz informacji, ale przede wszystkim formacja dzieci przygotowujących się do Pierwszej Komunii Świętej.

2. Problemem ważnym a równocześnie trudnym w katechizacji jest formacja permanentna katechetów. Z tym problemem boryka się z pewnością wiele diecezji. Jakie propozycje, w oparciu o przeprowadzone analizy materiałów źródłowych z lat 1945-1990 i własne doświadczenia, może dać ks. Doktorant, aby tę formację zintensyfikować i uczynić bardziej skuteczną.

5. Wniosek końcowy

Sumując poczynione wcześniej uwagi należy podkreślić, że recenzowana rozprawa doktorska ks. mgra lic. Romana Płaczka jest dobrą i sumienną pracą, spełniającą wszystkie warunki stawiane w odpowiednich przepisach państwowych i kościelnych pracom doktorskim. Stanowi ona opracowanie ważnego obszaru dla katechezy w Polsce. Autor wykazał się umiejętnością stawiania problemów naukowych i ich weryfikacji, zdolnością wykorzystywania różnych źródeł w rozwiązywaniu podjętego problemu pracy oraz formułowania własnych przemyśleń naukowych. Uważam recenzowaną rozprawę doktorską za dojrzałą tak pod względem merytorycznym, jak i formalnym. Dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie ks. mgra lic. Romana Płaczka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

S. dr hab. Halina Wrońska, prof. KUL

Lublin, dnia 30 sierpnia 2018 r.